

GÖÇ DİVANI

MÜZAKERECİ KİTAPÇIĞI

Divan

İÇİNDEKİLER

Kim Kimdir?	2
Ertuğrul İncekul – Hoşgeldiniz Konuşması	3
Dr. Züleyha Mary Fikret – Açılış Konuşması	6
Ahmet Deniz - Göçün Sebepleri, Sonuçları ve Hizmet Hareketi	8
Prof. Dr. Zeki Sarıtoprak - Göç ve Hizmet Aktivistlerinin Sorumlulukları	11
Prof. Dr. İbrahim Hasgür - Göç ve entegrasyon konularında Hizmet insanların sorumlulukları üzerine düşünceler	20
Prof. Dr. Zeynep Işık-Ercan - Göç, göçmen, birinci ve ikinci nesil, kimlik inşası ve eğitim	25
Dr. Ruslan Yusupov - Geçmiş hicretlerle günümüz iltica göçlerinin farkı	30
Program	35

Divan Toplantıları Organizasyon Heyeti

- Prof. Dr. İbrahim Hasgür
- Prof. Dr. Kemal Özden
- Dr. Züleyha Mary Fikret

**Risale ve Hizmet Araştırmaları
Merkezi Direktörü**

- Kerim Balcı

**Hizmet ve Medeniyet İnşası
Seminer Koordinatörü**

- Melike Gülen

Göç Divanı Koordinatörü

- Ertuğrul İncekul

Divan Oturum Başkanı

- Faruk Mercan

Göç Divanı Sunumları

- Ahmed Deniz
- Emine Eser, Çevre Divanı Koordinatörü
 - Prof. Dr. Zeki Sarıtoprak
 - Prof. Dr. İbrahim Hasgür
 - Dr. Ruslan Yusupov
 - Prof. Dr. Zeynep Işık-Ercan

Raportörler

- Beyza Nur Uğur
- Abdurrahman Can
- Yunus Elmas

Çok değerli İlim insanları ve Değerli Katılımcılar,

Respect Graduate School bünyesinde faaliyet gösteren R& H Araştırmaları Merkezi'nin Divan inisiyatifine hoşgeldiniz. "Küresel Göç ve Nüfus Hareketleri Olgusu Karşısında Genelde Bütün İslami Camiaların, Özelde de Hizmet Mensuplarının Sorumlulukları" başlıklı müzakeremiz Divan toplantılarının birincisi.

Bu, bir mülteci ve göçmen olarak mültecilik ve göç konusunda yapacağım ilk açılış konuşması aynı zamanda.

Mülteci, sığınmacı, muhacir, sürgün, göçmen gibi kavramlarla tanımlanmaya çalışılan göç kelimesi, kavram kargaşası yaşanan bir olgu. 21. Yüzyılda küresel göç eğilimleri artmıştır. Uluslararası UN Göç Organizasyonu OIM 2020 raporuna göre dünyada 281 milyon uluslararası göçmen bulunuyor. Bu rakam dünya nüfusunun %3,6'sına tekabül ediyor. 164 milyon da işçi göçmen var.¹

İnsanı konumunda kabul, birlikte yaşama kültürü yeteri kadar işlenmediği için mevcut durumumuzdan düşünürler ve aydınlar sorumludur. Küreselleşme aidiyetleri dürtmüş ve sorunlar ortaya çıkarmıştır. Ortak paydalar üzerinden problemlere çözümler bulunabilir. Batının da Doğudan alacağı hikmet ve bilgeliği kabullenmesi gerekir ki aynı masa etrafında küresel çözümler geliştirilebilsin.

Hepimiz çağımızın ve modern kültürün çocuklarıyız. Farklılıklarımızla birlikte bir arada yaşadığımız bir dünyada mutluluğun ve hakikatin peşindeyiz. Bununla birlikte, çözülmesi gereken problemlerimize çözüm üretecek odak yine kendimiz olarak karşımıza çıkıyor. Medeniyet kavramının en önemli ögesi yetişmiş insan, en hayati esası hür ve bağımsız bir ülke, en kıymetli sermayesi de zamandır.

¹ IOM, World Migration Report 2020, https://publications.iom.int/system/files/pdf/wmr_2020.pdf

Hizmet Hareketi küresel bir sivil toplum olarak, küresel problemlere çözümün parçası olmayı amaçlıyor. İslam Medeniyeti dünya ile, hakikat aşkı ile bağlarını kestiği günden beri içe dönük bir hal almış, üreticiliğini yitirmiştir.

Hizmet Hareketi gönüllüleri olarak bulunduğumuz coğrafyalara ve insanlığa karşı kendimizi sorumlu hissediyoruz. Ancak biriken problemler için iş birliğine ihtiyacımız var. Tek başına çözüme ulaşamadığımızda müzakere etmek ve iş birliği için kolektif şuur oluşturmak gerekir.

Kolektif şuur oluşturmak için konuşmaya, müzakereye, fikir üretmeye ihtiyacımız var. Müzakere, sosyal hayatın içinde birçok konuda birbirimizi ikna etme sürecidir. Türk Dil Kurumu'nun müzakere tanımı şöyle: "Bir konuyla ilgili fikir alışverişinde bulunmak." Pratikteki tanımı "farklı kişilerin, grupların, kurumların, devletlerin; çatışma konusu üzerinde ortak karar verme süreci" denebilir. Müzakere bu anlamda, bir uzlaşma gayreti, farklılığımıza rağmen birey olarak onurlu yaşayabilmenin adıdır.

Küresel bir hareketin farklı kültürlerden gelen gönüllülerini bir araya getiren payda, inşâ perspektifinden oluşan evrensel projelerdir.

Divan, Respect Graduate School bünyesinde düzenlenen 'Hizmet ve Medeniyet İnşası Semineri'nin içinden küresel problemlerin çözüm arayışına katılma arzusu ile doğdu...

Kıymetli müzakereci hocalarımız ve katılımcılarıyla, fikir alış veriş ve sosyal mutabakat gerçekleştirme hedefini taşıyor. AFSV'nin Temel Değerler Açıklamasında geçen iki kavram olan göç ve entegrasyon konularına yeni açılımlar kazandırmayı istiyor.

İnsan diplomasisi merkezli, entegrasyon ve uyum sürecini esas alarak problemleri teşhis ve çözüm önerileri sunmayı hedefliyor. Sosyal dışlanmanın önüne geçmek için sosyal eğitim projelerine ihtiyaç olduğunun altını çiziyor.

Bu bağlamda Uluslararası Göç ve Entegrasyon Divan toplantısına birbirinden kıymetli katılımcılarımız değer kattılar. GÖÇ DİVANI'nda ana sunumu kıymetli ilim adamı Prof. Dr. Zeki Sarıtoprak yapacak.

Sarıtoprak'ın makalesine yine değerli fikir insanları, akademisyen Prof. Dr. İbrahim Hasgür, Dr. Ruslan Yusupov ve Prof. Dr. Zeynep Işık-Ercan mukabelede bulunacaklar. Organize Heyeti adına Dr. Züleyha Mary Fikret Hocamız açılış konuşması yapacaklar. GÖÇ DİVANI'nın sunumunu, moderatörlüğünü kıymetli araştırmacı yazar Faruk Mercan yapacak.

Yunus Elmas, Abdurrahman Can, Ahmet Deniz ve Beyza Nur Uğur arkadaşlarımız da raportör olarak bize yardımcı olacaklar. GÖÇ DİVANI'na katılımcıların yanısıra 50 civarında da müzakereci davet edildi. Sözü uzatmadan değerli katılımcılarımıza, programa emeği geçen rehber arkadaşlara, Melike Gülen ve Emine Eser Hocalarımıza, ve projenin fikir mimarlarından olan Kerim Balcı Beyefendiye kalbi teşekkürlerimi arz ediyorum.

Ertuğrul İncekul

Göç Divanı Koordinatörü

ERTUĞRUL İNCEKUL

Ertuğrul İncekul İstanbul Fatih Koleji Anadolu Lisesi ilk mezunlardan. Dokuz Eylül Üniversitesi İngilizce bölümünü bitirdikten sonra Rusya, Afrika ve Avrupa'da eğitim ve kültür alanlarında, öğretmenlik, eğitim danışmanlığı, yönetim kurulu başkanlığı, kurucu başkanlık gibi görevlerde bulundu. Halen Avrupa'da özel bir eğitim ve akademi derneğinde yöneticilik yapıyor. Özellikle insan hakları ihlalleri, medeniyet, modernite ve trajik hayat hikayelerini yansıtan yazılardan oluşan, birisi İngilizce üç kitabı yayınlandı. Çeşitli platform ve gazetelerde 20 yıldır kültür, sosyoloji, edebiyat ve insan hakları ihlalleri hakkında yazılar yazan İncekul Almanya merkezli Uluslararası Gazeteciler Birliği (İJA) üyesidir.

GÖÇ DİVANI AÇILIŞ KONUŞMASI

Çok Saygıdeğer Hocalarım, Değerli Katılımcılar,

Bugün böyle ali bir mecliste yeni bir projenin açılışını yapmak için huzurlarınızda bulunmaktan dolayı acizane şükür ve hamd içerisindeyim ve hepinizi Divan Organizatörler Heyeti adına hürmetle selamlıyorum.

Divan Toplantıları, Respect Graduate School bünyesinde düzenlenen Hizmet ve Medeniyet İnşası Seminerinin bir parçasıdır.

Kerim Balcı ve Melike Gülen Hocalarımızın organizasyonunda düzenlenen Hizmet ve Medeniyet İnşası Semineri, Hizmet'in temel prensiplerini ve ürettiği kavramları yazılı kültüre dönüştürmeye çalışıyor. Bunu yaparken de AFSV'nin 2021 tarihli Hizmet Hareketi'nin Temel Değerleri Açıklamasını esas alıyor.

Hepinizin kabul edeceği üzere Hizmet Hareketi'nin Temel Değerleri Açıklamasının bir kısmı durum tespiti yaparken, bir kısmı da ufuk çiziyordu. Yani o belgede zikredilen prensip ve aksiyonların bazıları açısından Hizmet'in kendini geliştirmesi gerektiği zaten belgeyi hazırlayanların da beklentisiydi.

'Neden Divan Toplantıları? Amacımız, vizyonumuz, ufkumuz nedir?' dersiniz; Divan Toplantıları Hizmet'in kendisini geliştirmesi veya değişen şartlara adapte etmesi gereken konuları masaya yatırmak, Hizmet'in yeni dünyanın sorunlarına kendi mana köklerinden kopmadan çözüm üretmesini sağlamak veya en azından bu yönde bir zihni çabayı başlatmak için düzenleniyor.

Divan Toplantıları akademik içerikli beyin fırtınası toplantılarıdır. Bu toplantılarda ulaşılan ortak kanaatler kamuoyuyla paylaşırlar ve Hizmet aktivistlerinin bu kanaatlerden yararlanacakları ümit edilir. Bu ümidin dışında Divan Toplantılarının herhangi bir şekilde Hizmet'in kendi istişari mekanizmalarına alternatif olmak gibi bir düşüncesi olmamasına rağmen, bilemediğimiz bir şekilde farklı yönleriyle güzelliğe vesile olacağına dair ümidimiz çok ve zengindir.

Göç Divanı'nda yeni dünyanın yükselen sorunu göç ve göçün ürettiği çok katmanlı sorunlar karşısında Hizmet insanlarına düşen görevleri ve bu görevlerin nasıl yerine getirilebileceğini tartışacağız.

Göç Divanı'na katkıda bulunan Koordinatör Ertuğrul İncekul'a, oturumları yönetecek Faruk Mercan'a, müzakerelerimize temel teşkil edecek ana makalenin yazarı Sayın Prof. Dr. Zeki Sarıtoprak'a ve onun makalesine kısa gözden geçirmelerle cevap veren

Prof. Dr. İbrahim Hasgür, Prof. Dr. Zeynep Ercan ve Dr. Ruslan Yusupov'a teşekkürler ediyorum.

Bulunduğumuz heyet adına, sadece acizane bir sözcü ve elçi olarak Göç Divanı katılımcılarından birkaç ricamız var:

- Burada başlayan müzakereyi burada bitirmeyelim. Her birerlerimiz eli kalem tutan, dili kelimeler söyleyen, zihni fikir üreten insanlar olarak Divan Toplantılarının konularını farklı mecralarda dillendirebilir, müzakereye daha geniş kitlelerin katılmasını sağlayabiliriz.
- Göç Divanı ilk Divan Toplantısı. Onu, yeni konuşmaya başlamış bir çocuğa göstereceğimiz şefkatle kucaklayalım. Her birerlerimiz elinden tutalım, destek olalım, hatalarını düzeltelim, kendisini geliştirmesi için ona rehberlik edelim. Bunu hep beraber yaparsak Divan Toplantılarının ve onun ev sahibi olan Risale ve Hizmet Araştırmaları Merkezi'nin varlık sebebi olan 'Durağanlaşmış Müslüman aklını harekete geçirme' hedefine el birliğiyle yaklaşabiliriz.
- Muhterem Hocamızın Şura'dan beklenen faydalarla alakalı ifadelerini aklımızdan çıkarmayalım. Divan, sadece doğru kararı vermek için toplanmadı; burada fikir ve ifade hürriyetini öğrenmek, yürütmenin başındakilerin sorgulanabilirliği prensibini yerleştirmek, hatalar karşısında yapıcı bir tavır geliştirerek tamir edici olabilmek, sorumluluğu paylaşma kültürünü tesis etmek, toplum karşısında fikrini telaffuz ve savunma kabiliyetini geliştirmek gibi bir dizi faydayı edinmeye çalışıyoruz.

Son olarak lütfen takip eden tarihleri şimdiden takviminize kaydedin. Divan 2023 yılında üç defa daha toplanacak ve şu konuları tartışacak:

- Çevre Divanı – 27 Haziran 2023 Salı
- Demokrasi ve Katılımcılık Divanı – 1 Eylül 2023 Cuma
- İnsan Hakları Divanı – 24 Ekim 2023 Salı

Hepinize keyifli ve üretken bir fikir fırtınası tecrübesi diliyorum.

Organize heyeti adına

Dr. Züleyha Mary Fikret

Göçün Sebepleri, Sonuçları ve Hizmet Hareketi

Ahmed Deniz

Ülke İçinde Yerinden Edilme İzleme Merkezi'ne (IDMC)² göre gerçekleşen çatışmalar ve doğal afetler sebebiyle 2020 yılında 40,5 milyon insan daha kendi ülkeleri içinde göç etmek zorunda kaldı. 2020 sonu itibariyle, çatışma ve şiddet sonucu ülkeleri içinde yerinden edilmiş olarak yaşayan insan sayısı 48 milyon kişiyle tarihin en yüksek seviyesine çıktı.³ Uluslararası Göç Örgütü (IOM) verilerine göre 2010 yılında 221 milyon olan uluslararası göçmen sayısı 2019'da 272 milyona çıktı.⁴ Birleşmiş Milletler (BM) verilerine göre, 2010 yılında 10,5 olan mülteci sayısı ise 2021'de 21 milyonun üzerine çıktı.⁵ Artma eğilimindeki bu trend göç olgusunun öneminin daha da artacağına işaret ediyor. Peki bu olguyu temelde önemli yapan ne? İnsanlar neden göç ediyor? Göç ne tür problemleri beraberinde getiriyor? Hizmet göçe nasıl yaklaşmalı ve bu alanda neden aktif olmalı?

Göç, dini, iktisadi, siyasi, sosyal, çevresel, kişisel ve diğer sebeplerden dolayı insanların hayatlarının tamamını veya bir bölümünü geçirmek üzere coğrafi yer değiştirme hareketidir; bu yer değiştirme eylemini gerçekleştiren kişiler göçmen olarak tanımlanır. Göçmen kavramı, sığınmacı ve mülteci kavramlarını kapsamasına rağmen onlardan daha geniş bir olguya işaret eder. Göçün sebepleri itici ve çekici sebepler olarak tasnif edilebilir. Bir kişi bulunduğu yerden neden gitmek istiyor: onu gitmek istediği yerden iten sebepler neler? varmak istediği yerde ne arıyor: onu gitmek istediği yere çeken sebepler neler? Fırsatlardan yoksunluk, savaş, iklimsel sebepler itici sebeplerin başlıcaları olarak sayılabilir. Çekici sebepler ise ev sahibi ülkenin refah ve güvenlik durumuyla yakından ilgilidir.

İktisadi sebepler göçün başlıca sebeplerindendir. İşsizlik, yaptığı işin karşılığını alamama, fakirlik insanların göç etmelerindeki itici iktisadi sebeplerdir. İnsanlar gitmeyi planladıkları yerlerde iş fırsatları, daha yüksek alım gücü ve kaynaklara ulaşımın kolaylığı gibi özellikler ararlar. Burada şuna değinmekte fayda var: Göçe karar veren kişiler gidecekleri yeri kendi algılarındaki faydalara göre seçerler. Bu algı

² Internal Displacement Monitoring Centre, <https://www.internal-displacement.org/global-report/grid2021/>

³ IDMC, <https://www.internal-displacement.org/global-report/grid2021/>

⁴ IOM, World Migration Report 2020, https://publications.iom.int/system/files/pdf/wmr_2020.pdf

⁵ UNHCR, <https://www.unhcr.org/refugee-statistics/download/?url=Z0N4je>

realiteden farklı olabilir. Yani aslında işsizliğin yaygın olduğu bölgeler, iş olduğu zannıyla halen göç almaya devam ediyor da olabilir.

Sosyal faktörler göçün diğer bir başlıca sebebi olarak sayılabilir. Toplum tarafından ayrımcılığa ve baskıya maruz kalmak, sınırlı eğitim ve sağlık imkanları insanların bulundukları bölgeyi terk etmelerine sebep olabilir. İnsanlar baskı görmeyecekleri, görüşlerini daha rahat ifade edebilecekleri, toplumda kabul göreceikleri, sosyal imkanlardan faydalanabilecekleri yerlere gitmeye çalışırlar. Politik sebepler de bununla yakından alakalıdır. Politik düzenin istikrarsızlığı, otoriteler tarafından zulme ve insan haklarının ihlaline maruz kalmak, şiddet, silahlı çatışmalar gibi sebepler insanların bulundukları yerleri terk etmelerine neden olabilir. Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (UNHCR) 2020 Küresel Eğilimler raporuna göre, 2020 yılı sonu itibarıyla dünya genelinde 26,4 milyon mülteci, 4,1 milyon sığınmacı ve 48 milyon ülke içinde yerinden edilmiş kişi olmak üzere 82,4 milyon zorla yerinden edilmiş kişi bulunmaktadır.⁶ Zorla yerinden edilenlerin çoğu, siyasi sorunların bir sonucu olarak göç etmiştir. Göçmen sayıları sadece nüfus olarak değil aynı zamanda toplam nüfusa kıyasla yüzdelik oranları da artmaktadır. Örneğin 2000 yılında dünya nüfusunun yüzde 2,8'i uluslararası göçmen iken 2019 yılında bu oran yüzde 3,5'e yükseldi.⁷

Göçün önemli sebeplerinden bir diğeri ise gelecek yıllarda göçmen sayısında çok büyük artışlara sebep olabilecek olan çevresel faktörlerdir. Göçe katkıda bulunan çevresel faktörler arasında doğal afetler (seller, kasırgalar, kuraklıklar ve depremler gibi), çevresel bozulma (toprak erozyonu, ormansızlaşma ve çölleşme gibi) ve iklim değişikliğinin sonuçları (yükselen deniz seviyesi ve ekstrem hava olayları gibi) yer almaktadır. 2020 yılında ülke içinde yerinden edilmiş 40,5 milyon kişinin 30,7 milyonu, çoğunluğu fırtına ve sel gibi hava koşullarıyla ilgili olan afetler tarafından tetiklenmiştir. IOM, 2050 yılına kadar 25 milyon ila 1 milyar insanın iklim değişikliğinin etkileri de dahil olmak üzere çevresel faktörler nedeniyle yerinden edilebileceğini tahmin etmektedir.

Çok açıktır ki göç birçok problemi de beraberinde getirir. Göçmen nüfusun hızlı bir şekilde artması ev sahibi bölgede sağlık, eğitim, barınma ve ulaşım gibi kamu hizmetleri üzerinde ek bir baskı oluşturabilir. Ek olarak hükümetler ek bütçeler ayırması gerekir. Örneğin Almanya'da yerel yönetimler 2019 yılında sığınmacı ve mültecilerin sağlık, barınma ve entegrasyonu için 23,7 Milyar Euro harcama yaptı.

⁶ UNHCR, <https://www.unhcr.org/unhcr-global-trends-2021-media-page>

⁷ IOM, A.g.e.

Göçmenler ve ev sahibi toplum arasındaki kültürel farklılıklar bazen yanlış anlamalara, gerginliklere ve hatta çatışmalara yol açabilir. Aynı zamanda göçmenler ve ev sahibi toplumun birbirine entegre olmasında zorluklar çıkabilir. Bu da sosyal izolasyona ve ayrılmış, kutuplaşmış toplulukların oluşmasına yol açabilir. Bu durum sosyal uyumun korunmasını zorlaştırıp gerilimler çıkmasına sebep olabilir. Göçmen karşıtlığı gibi sorunlar da göçmenlerin karşılaşılabileceği sorunlar arasında sayılabilir. Göçmen karşıtlığı kültürel yozlaşma, iş rekabeti, milli kimliğin bozulması gibi argümanlardan beslenebilir.

Sebepleri ve sonuçları istatistiklerle birlikte göz önüne alındığında göç olgusuna karşı Hizmet hareketinin duyarsız kalması beklenemez. Hemen hemen hareketin başlangıç yıllarından beri göçle iç içe olan Hizmet hareketi mensuplarının birçoğunun uluslararası göçmen haline gelmesiyle konu daha da merkezi bir konuma gelmiştir. Ayrıca, Hz. Peygamberin hicretinin İslam literatüründeki kapladığı alan ve Hoca Efendi'nin konuya vurgusu göz önüne alındığında konunun sadece yakın zamanda Türkiye'den Hizmet mensuplarının ayrılması gibi hususi bir konu olmadığı, aksine çok daha şümüllü bir konu olduğu ve hizmet hareketinin bu konuda aktif olmasının bir zaruret olduğu daha iyi anlaşılacaktır. Dünya insanının problemlerini kendisine dert edinmiş olan Hizmet insanının göçle alakalı problemlere karşı da alakasız kalması düşünülemez.

AHMED DENİZ

Ahmed Deniz Tilburg Üniversitesinde Teoloji departmanında "Hristiyanlık ve Toplum" programında yüksek lisans eğitimini almaktadır. Lisans eğitimini Çin'de sosyoloji alanında tamamlamış olan Ahmed Deniz, yüksek lisans araştırmasını din sosyolojisi altında din-kimlik ilişkisi üzerine yürütmektedir. Göç, entegrasyon, sosyal kimlik konularına ilgi duyuyor ve bu alanda doktora çalışması yapmak istiyor.

Göç ve Hizmet Aktivistlerinin Sorumlulukları

Prof. Dr. Zeki Sarıtoprak

Bu makale ikisi akademik dergilerde, biri de bir kitap bölümü olarak yayınlanmış üç makalemin⁸ Göç Divanı için birleştirilmiş ve son Hizmet Mensuplarına Düşen Sorumluluklar bölümü eklenmiş halidir.

Kavramsal Çerçeve

İslam'da göç için kullanılan terim hicrettir. Kelimenin sıfatı muhacirdir. İslami gelenek de birbiriyle ilgili iki terim içerir. Bunlar gurbet ve garib terimleridir. Her iki terim de belirli bir yerde garip olma çağrışımına sahiptir. Hicret ve gurbet arasındaki fark: hicret bir yeri kalıcı olarak değiştirmeyi, gurbet ise bir yeri kalıcı veya geçici olarak değiştirmeyi içerir.

Kuran-ı Kerim'de Hz. Adem, Hz. İbrahim, Hz. Lût, Hz. Yunus, Hz. Yakub ve Hz. Musa gibi İslam öncesi pek çok peygamberin hicret ettiklerinden bahsedilmektedir. İnsanlığın babası Hz. Adem cennetten yeryüzüne göç ettiğinden, İslam geleneği tüm insanları göçmen olarak kabul eder. Bundan dolayı, insanlığın ilk anavatanı cennettir, dünya ise fani, geçici bir yer değiştirme yeridir. Peygamber Efendimizin hadislerinde de bu görüş hâkim görünmektedir. Peygamberimiz, kendini bir ağacın gölgesinde kısa bir süre dinlenmek için kalan ve sonra yoluna devam eden bir yolcuya benzetiyor.⁹

Kur'an-ı Kerim, yeryüzündeki zulme uğramış ve zayıf, aciz insanlardan bahseder ve onların mazlum konumlarından dolayı Allah'ın başka bir diyarına göç edebileceklerini önerir. Ayet, "Allah'ın arzı size hicret edecek kadar geniş değil miydi? Siz de orada hicret etseydiniz ya?" (4:97). Ayet, yeryüzünün sahibi olarak Allah'tan söz ettiğinden dolayı, dolaylı olarak, otorite sahibi olanların mültecilerle ilgilenmesi gerektiğini ima

⁸ Zeki Sarıtoprak, "Kuran'ın Göçmenlere Bakış Açısı: Hazreti Muhammed'in Göçü ve Modern Toplumumuzdaki Etkileri," The Journal of Scriptural Reasoning, Cilt 10, 2011; Zeki Sarıtoprak, "Göç ve Mültecilere İslami Bir Yaklaşım," CrossCurrents, Cilt 67 Sayı 3, 2017, s.522-531; Zeki Sarıtoprak, "Göç, Vatana Aidiyet Duyguları ve İslam'ın Evrenselliği." Aslan, E., Hermansen, M. (eds) İslam ve Vatandaşlık Eğitimi. Wiener Beiträge zur Islamforschung. Springer VS, Wiesbaden, 2015, s. 45-54.

⁹ Ahmed bin Hanbel. El-Müsned Cilt 6, s. 40. "Benim dünya ile ilgim ne kadar ki? Ben bu dünyada bir ağacın altında gölgelenen, sonra da oradan kalkıp giden binitli bir yolcu gibiyim" (Bu sayfa numaraları, www.al-Islam.com adresinde bulunan metnin elektronik versiyonuna dayanmaktadır. Erişim tarihi: 4/8/2007.)

eder. Bundan dolayı, dünyevî sahipler ve iktidar sahipleri, muhtaç ve mazlumlara karşı yakınlık ve açıklık duymalı ve dolayısıyla sınırlarının kapılarını onlara açmalıdırlar. İslami öğretiyeye göre, yeryüzünün her bölgesi Allah'ın toprağıdır. Bugün milletleri ayırmak ve bir ülkeden diğerine göç geliş ve gidiş akışını durdurmak için sınırlar koymuş olmamıza rağmen, İslam öğretisinde, tüm topraklar Allah'ındır ve insanların hepsi Allah'ın kullarıdır, hizmetkarlarıdır.

H. Musa'nın Midyan'a Sığınmasının Kur'an'daki Kıssası

Kur'an'daki ferdî hicret örneğı, H. Musa'nın Firavun'un zulmü sonucu Mısır'dan Midyan'a hicret etmesidir. Kuran'da geçen bu hikâye, H. Musa'ya can güvenliğı için kaçmasının söylenmesiyle başlar (Sure 28:20). Kuran'da daha sonra Musa'nın kaçarken yakalanmaktan korktuğı zaman yaptığı "Rabbim beni zalimler topluluğundan koru" (28:21) duasına yer verilir ve onun Allah'tan nasıl hidayet dilediğini anlatılır (Sure 28:22). Şimdi bir mülteci, kendini Midyan kasabasında bulur ve burada iki kızla tanışır ve koyunlarını sulamalarına yardım eder (Sure 28:23); Bunu başka bir dua takip eder: "Rabbim! Bana indireceğın her hayra muhtacım" (28:24). H. Musa, çobanlardan birinin babasına götürölür ve baba, H. Musa'ya şöyle der: "Korkma. Zalimler topluluğundan kurtuldunuz" (28:25). Burada, Kuran'da, bir mültecinin yapması gereken eylemlere örnek olarak bir mülteci olarak H. Musa'yı görüyoruz: Allah'ın yardımı için dua etmek ve bir mültecinin yolda karşılaştığı kişilere hizmet etmesi. Ayrıca ev sahibinin tepkisinden de bahsediliyor: mülteciyi kabul etmek ve ona barınak sağlamak.

Klasik İslam hukukçuları, mültecilerin tabi olduğı kural, kanun ve düzenlemeleri ayrıntılı bir şekilde ele almışlardır. Meselâ, ünlü Hanefi fakihlerinden es-Sarakhsi (ö. 1090) şöyle demiştir: Bir Müslüman, mülteci olarak yabancı bir meskene girer ve bir hazine bulursa, bu hazineyi oradaki bazı insanların evinde bulursa, bulduğı hazineyi oradaki insanlara iade eder. Evin içindekiler evin sahibine aittir. Mülteci, iltica sözleşmesini kabul ederek, emanete ihanet etmeyeceğini garanti etmiştir. Bu nedenle söz verdiğı şeyi yerine getirmekle yükümlüdür. (es-Sarakhsi cilt 2, 215) Benzer şekilde, el-Babarti (ö. 1384) de şöyle demektedir: "Bir Müslümanın bir tüccar olarak yabancı bir yere girdiğinde, oradakilerin mallarına veya canlarına zarar vermesi caiz değildir çünkü onlara zarar vermeyeceğini garanti etmiştir. Bu akitten sonra oraya saldırmak, zarar vermek hainliktir, hıyanettir, haramdır [yasaktır]" (el-Babarti cilt 7, 17).

İslam'da İlk Üç Hicretten Alınacak Dersler

İslam tarihindeki en ilginç ve en iyi bilinen hicret yolculukları, İslam'ın ilk yıllarında meydana gelen üç meşhur hadisedir. Bu erken dönem hicretleri din ile ilgili göçlerdi. Başka bir ifadeyle, Müslümanlar dini nedenlerden dolayı hicret etmişlerdir. Mekke şehrinde Hz. Muhammed ve takipçileri, yeni dinleri sebebiyle muhalifleri tarafından zulme uğradılar. Güvenli bir yerde yaşayabilmek için göç etmeleri gerekiyordu. Bu üç hicretin ikisi küçük ölçekli göçlerdi. Hz. Peygamber'in, Mekkeli müşriklerin düşmanca tepkilerinden ve zulmünden dolayı sığınmak için Taif şehrine hicret etmesiydi. Bu şehrin halkı, ona yardım etmek yerine, çocuklarını ve kölelerini Peygambere ve ashabına saldırmaya ve hatta onları taşlamaya teşvik etti.

İkinci göç, yeni din değiştirenlerin, özellikle de İslam'a geçen marjinal bir sosyal sınıfın şiddetli zulümle karşı karşıya kalmasıyla meydana geldi. Köleler ve kadınlar büyük risk altındaydı. Mekkeli elit tabaka, işkence ederek, zayıf insanların cesaretlerin kıracaklarına inanıyorlardı. Durumlarını anlayan Peygamber Efendimiz, onlardan Habeşistan'a hicret etmelerini istedi. Habeşistan Hz. Muhammed'in, takipçileri için güvenli bir sığınak olacağını düşündüğü bir Hristiyan krallığı idi. Putperestler tarafından ve diplomasi yoluyla takip edilmelerine rağmen, bu Müslümanların geri dönmeleri istendi; onlarla birkaç görüşmeden sonra, Habeş Kralı Necaşi ve din danışmanları, muhacirlerin masumiyetine ikna oldular ve onları Mekkelilere vermeyi ve Mekke'ye geri dönmelerini reddettiler. Kral ve rahiplerinin bu dürüst ve nazik davranışları Kuran'da övülmüş ve bazı Kuran ayetlerinin vesilesi olmuştur. Kralın göçmenlere karşı sergilediği iyi tavır, daha sonraki Müslüman-Hristiyan ilişkileri için önemli bir referans olmuştur.

İslam tarihindeki en önemli hicret, Hz. Peygamber'in Mekke şehrinden Mekke'nin 280 mil kuzeyindeki Medine şehrine hicretidir. Bu göç, çok önemli bir hadise olmasından dolayı, hicri takvimin başlangıcı kabul edildi. Bu hicretin önemli yönlerinden biri de Medinelilerden gelen talepti. Devam eden kabile savaşını durdurmak için Peygamberimizin kendi kasabalarına hicret etmesini istediler. Hz. Muhammed'in arabuluculuk etmedeki kabiliyeti, bu şehir halkını böyle bir istekle ona gitmeye sevk etti.

Çok kültürlü ve çok dinli Yesrib şehrine vardktan sonra, Peygamber Efendimizin yaptığı ilk şey, Medine Tüzüğü olarak bilinen bir anayasa geliştirip, dini eğilimleri ne olursa olsun, bu topluma dahil olmak üzere tüm sakinleri koruyup, insanların birbirleriyle barış içinde yaşayabilecekleri birbirine bağlı bir toplumun temellerini atmak oldu. Şunu belirtmekte fayda var: Şehrin nüfusunu esas olarak Arap müşrikleri

ve Yahudi kabilelerinin üyeleri teşkil ediyordu ve Medine'yi yeniden adlandıran Müslüman olarak gelen göçmenler nüfusunun yüzde on beşinden fazlasını oluşturmuyordu.

Hiç şüphe yok ki Mekke'den hicret eden Müslümanlar, her şeylerini Mekke'de bırakmak zorunda kaldıkları için maddi açıdan zayıf durumdaydılar. Eşyalarını yanlarında getirememişlerdi. Onların fakirlikleri, acizlikleri ve güçsüzlükleri, Hz. Peygamberin hikmeti ile giderilecekti. Peygamber, muhacirleri yerli Müslümanlarla kaynaştırmak için muhacirlerle yerli Müslümanlar arasında kardeşlik ilan etmiş ve yerli Müslümanlardan muhacirlere yardım etmelerini istemiştir. İslam'daki bu tarihi kardeşliğe muahat denir. Böylesine eşsiz bir hadise, İslam tarihinde Kuran'da övgüye konu olan iki önemli grubu meydana getirdi: Muhacirler (göç edenler) ve Ensar (yardımcılar). Bu kişiler hakkında Kur'an-ı Kerim şöyle buyurmaktadır:

Bunlardan önce Medine'yi yurt edinip imana sarılanlar ise, kendi beldelerine hicret edenlere sevgi besler, onlara verilen ganimetlerden ötürü içlerinde bir kıskanma veya istek duymazlar. Hatta kendileri ihtiyaç duysalar bile o kardeşlerine öncelik verir, onlara verilmesini tercih ederler. Her kim nefsinin hırsından ve mala düşkünlüğünden kendini kurtarırsa, işte felah ve mutluluğa erenler onlar olacaklardır. (59:9) (Suat Yıldırım Meali)

Geleneğe göre, Peygamber Efendimiz Medine'deki yerli Müslümanlara Ensar ve Medine'ye gelen Müslümanlara da Muhacir adını vermiş ve onları kardeş ilan etmiştir. Ensar, miraslarından yasal haklar alması ölçüsünde, paralarını ve çiftliklerini muhacir Müslüman kardeşleriyle paylaştı. Ensar'dan biri öldüğü zaman muhacir kardeşi onun varisi olacaktı. Yardımcıların cömertliği ve Muhacirlerin dürüstlüğü, Abdurrahman bin Avf'ın (ö. 654) meşhur öyküsünde iyi bir şekilde tasvir edilmektedir. Ensardan olan kardeşi, malını onunla paylaşmak istediğinde, Abdurrahman bin Avf: "Allah, aileni ve malını bereketli kılsın. Sadece bana pazarın yolunu göster." Abdurrahman bin Avf, o kadar başarılı oldu ki birkaç yıl sonra Medine'nin en zenginlerinden biri haline geldi.

Peygamberimizin ilan ettiği kardeşlik, topluma refah ve dayanışma getirmiştir. Bu sadece maddi bir iş birliği değil, aynı zamanda manevi bir iş birliğiydi de. Mesela, kardeşler sırayla Peygamber Efendimizi dinlerdi. Onlardan biri, işe gitmesi gerektiğinde, çalışmayan diğer kardeşinden Peygamberimizin sözlerini paylaşabilsin diye Peygamberimize refakat etmesini isterdi. Peygamberimizin ilan ettiği bu kardeşlik, muhacirler için sıcak bir ortam oluşturulmasına ve toplumun güçlenmesine de yardımcı olmuştur. Peygamberimiz, göçmenlerin topluma tam olarak entegre olmasında başarılı oldu: mesela, Afrikalılar ve kadınlar hiyerarşik topluma dahil edildi.

Bu iki toplumun üyeleri arasındaki kardeşlik ilanı rastgele değildi. Peygamberimiz, onların özelliklerine, manevî uygunluklarına ve hatta zevklerine bakmış ve bu iki toplum kesimi arasında kardeşlik ilan etmiştir. Peygamberimizin onları iyice tanınması beş ay sürmüştür. Kur'an, "Düşman olduğunuzu hatırlayın. Allah kalplerinizi birleştirdi ve O'nun lütfuyla kardeş oldunuz" (3:103).

Peygamber Efendimiz, muhacirlerin günümüz ihtiyaçlarını göz önünde bulundurarak, bu kardeşlik beyannamesi ile muhacirlerin yaşadığı barınma ve beslenme sorununu başarıyla çözmüştür. Ensar'dan evlerini kardeşleriyle paylaşmasını istedi, onlar da yaptılar: Evlerini ikiye bölerler ve ikinci kısmı kardeşlerine verirlerdi. Ayrıca yemeklerini de paylaştılar. Bu, göçmenlerin kendi ayakları üzerinde durmalarına yardımcı oldu. Bu kardeşliğin en ilginç yanı, zorla değil, inançla bağlanmış olmasıdır. Yardımcılar muhacirlerle evlerini ve yiyeceklerini paylaşırken, bunu zorlanmadan kendi iradeleriyle ve yüreklerinin derinliklerinden yapıyorlardı. Kur'an vahyi gelip miras konusunda yeni yasal düzenlemeler getirene kadar, birbirinin mirasçısı olma geleneği devam etti. Bu gelenek İslam tarihi boyunca bir cömertlik örneği olagelmıştır.

Peygamber Efendimizin kurduğu kardeşlik geleneği muhtemel birçok çatışmayı engellemiş, aşiretçilik ve ırkçılığa dayalı husumetlerin önüne geçmiştir. Ayrıca, mala dayalı kibrin de önünü kesmiştir. Muhacirler ve Ensarlar arasında şefkat ve saygı gelişmiştir. Bu kardeşlik ilanının, toplumdaki farklı kesimleri birbirine entegre etmenin insanlık tarihine en önemli ve örnek uygulamalarından biri olarak kabul edilebileceği söylenebilir.

Göç ve Yardım

İslam'ın Müslümanlara verdiği sadaka verme teşviki, göçmenlerin sorunlarıyla ilgilenen modern yardım kuruluşları için dikkate değer bir kaynak oluşturmaktadır. Kuran'ın sadaka dili, maddi destek ve eğitimden basit nezakete kadar hayatın her alanını kuşatmaktadır ve İslam'ın beş şartından biri olan zekâtın bir kısmı, fakirlere olduğu kadar masraflarını karşılayamayan yolculara da verilmektedir. Kuran'ın yolculara yardım edenlere vaat ettiği mükâfat sadece dünya ile sınırlı olmayıp ahireti de kapsamaktadır. Peygamberimizin önemli bir sözü, kardeşinin bir sıkıntısını, kederini gideren kimsenin ahirette Allah'ın onun kederini gidereceği fikrini ifade etmektedir. Bu tür bir keder, birçok göçmen için ortak bir deneyimdir ve bu hadisin işaret ettiği gibi, İslam, göçmenlerin durumlarının iyileştirmesi için insanları yardım etmeye teşvik etmektedir.

Göç ve mültecilik hem vahim insani durumlardır hem de acı çekme ve yardıma ihtiyaç duyma ile ilişkilidir. Mülteci kelimesi Kur'an'da kendi başına geçmez, ancak zekât alanlar arasında Kur'an ibn-i sebil diye bir kategoriden bahseder (bkz. Tevbe Suresi, 60). İbnü's-sebil kelime anlamı olarak gezgin demektir. Kur'an tefsirlerinde, "bir şehirden geçen yolcular, memleketlerinde malları olsa bile, yolculuklarına devam etmelerine yardımcı olacak hiçbir şeyi olmayanlar" olarak tarif edilmiştir (İbn Kesir cilt 4, 169).

Muhtaçlara kapıları açmanın önemini bizzat Peygamber Efendimiz şöyle vurgulamaktadır: "Muhtaçlara, yoksullara ve düşkünlere kapısını kapatan hiçbir lider yoktur ki, Allah da onun yoksulluğuna, muhtaçlığına ve düşkünlüğüne cennetin kapısını kapatmasın" (Tirmizi, hadis no: 1332). Başka bir deyişle hadis-i şerif, Allah'ın, kapılarını açmayanlara refah, bolluk ve bereket getiren İlahi Rahmetinin kapılarını kapatacağını açıklamaktadır. Ya da başka bir deyişle, mültecileri kabul etmek onları kabul eden toplumun rızkını azaltmayacaktır; hatta tam tersine çoğaltacaktır.

Ahir Zamanda Göç ve Mülteciler

Başka bir hadis-i şerifte hicretin bekası, "tövbe bitmedikçe hicret bitmeyecektir. Kıyamete kadar tövbe asla bitmeyecektir" (el-Tayalisi, t.d. 2). Bu hadis, göçün her insanın yeryüzündeki yolculuğunun bir parçası olduğuna ve yeryüzündeki hayat devam ettiği müddetçe devam edeceğine işaret etmektedir. Yani göç, kıyamete kadar asla bitmeyecektir. Göç, insan doğasının bir parçası olduğu için insanların bu sorunla başa çıkabilmeleri için kurumlar geliştirmeleri gerekmektedir. Dini açıdan bakıldığında, insanlık tarihi boyunca dinsel göçler olacaktır. Bu göçler, dini zulümden kaçmak veya İlahi mesajı yaymak için yapılabilir. Hadisin diğer bir yönü de göçün beşerî bir hadise olduğu ve devam edeceği, dolayısıyla insanlığın bunun bilincinde olması ve muhtemel musibetleri önlemek ve göçmenlerin içinde bulunduğu zor durumdan kurtulmalarına yardımcı olmak için elinden geleni yapması gerektiğidir.

Nuaym bin Hammad, imtihan, yani fitne (Fiten) adlı kitabında Abdullah bin Ömer'den ilginç bir söz nakletmektedir: "İnsanların Allah'a en sevimlisi yabancılardır." Yabancı nedir diye soruldu. O şöyle cevap verdi: "Dinleri sebebiyle baskılardan kaçıp Meryem oğlu İsa etrafında toplananlar" (Hammad cilt 1, 77). Anlaşılan şu ki, Peygamberimizin bu önde gelen sahabisi, insanların şehirlerini ve mallarını terk etmek zorunda kalacakları bir kargaşa döneminden bahsetmektedir. Belki de bu, Müslümanların Hz. İsa'nın adaleti getirmek için Cennetten dünya'ya ineceğine inandıkları zamanın sonuna yakındır. Bu mülteciler Hz. İsa'nın etrafında toplanacak. Bu aktarımın tam anlamı anlaşılmaz, ancak belki de Hz. İsa'nın etrafında toplanmak, O'nun mesajının

işaretidir: sevgi ve merhamet. Hz. İsa'nın mesajını benimseyen insanlar, mültecileri kabul etmeye açık olacaktır.

Vatan Sevgisi ve Yeni Ülke Arasındaki Denge

Göç etmek, bir kişinin doğup büyüdüğü asıl vatan toprakları terk etmek ve başka bir ülkeye taşınmak, duygusal yönden zor olabilir. Bu sebepten ötürü, eski ve yeni toprakların sevgisini dengelemek önemlidir. Yeni bir ülkeye göç eden ve orayı evi olarak gören insanlar varken, göç eden kişilerin hayatları boyunca asıl vatanlarına özlem duymaları daha muhtemeldir. Müslümanlar için bu duygusal zorluk, inançlarının teolojik ve mistik boyutları incelenerek aşılabılır.

Başlangıç olarak, günümüzde tüm Müslüman inananların ana vatanlarını sevmeleri gerektiğini savunmak için sıklıkla kullanılan "vatan sevgisi imanın bir parçasıdır"¹⁰ diye iyi bilinen bir hadisi incelemek önemlidir. İslami göç desteği ışığında bu hadis-i şerifi nasıl anlamalıyız? En basit cevap, İslami öğretilerde gerçek ülkenin ahiret ülkesi olduğudur; sonu ve sınırları olmayan bir ülke. Ayrıca, Müslümanlar bu fikri düşündüklerinde bir çelişki görmemelidirler, çünkü bir ülkeyi sevmek, başka bir ülkeden nefret etmek anlamına gelmez. Bir Müslüman âlim bu sözü, müminin memleketini salih amellerle ve güzel şeylerle kurması gerektiğini söyleyerek tefsir etmiştir (el-Şafi'i, 2004, 37).

Hizmet Aktivistlerine Tavsiyeler

Hiz. Peygamber'in İslam tarihinin erken dönemlerindeki muhacirlere yönelik uygulamaları, günümüzün göç ve göçmenlere yönelik yaklaşımına örnek olarak alınabilir. İslam öğretisi, göçmenler ve vatandaşlar arasında karşılıklı yardımlaşmayı sağlamak için çok önemli temellere sahiptir. Kur'an-ı Kerim ve Peygamberimizin hadisleri, muhacirlerin yanı sıra sıradan vatandaşlardan oluşan barışçıl toplumların birçok örneğini içermektedir. Peygamberimiz, "Kendiniz için istediğinizi kardeşiniz için de istemedikçe gerçek bir mümin olamazsınız." diyor.

Aşağıda konuyla ilgilenen tüm Müslüman kuruluşlara tavsiyelerim yer almaktadır. Bunlar Hizmet aktivistleri için de geçerlidir:

¹⁰ Bunun güvenilir bir hadis olup olmadığı tartışmalıdır, ancak hadis olarak güvenilirmez bulanlar bile manasını doğru kabul etmektedir. Bkz. Ali bin Sultan Muhammed el-Kari, Mirqat al-Mafatih Sharh Mishkat al-Masabih, Beyrut: Dar al-Fikr, 2002, cilt 3, 1158.

1. Orta Çağ İslam hukukçuları, göç ve bunun İslam ile ilişkisi hakkında bir hukuk teorisi bütünü geliştirmişlerdi. Ancak onların hukuki beyanları artık zamanımızın mülteci krizini yeterince ele alamamaktadır. Bugün hukuk alimleri, değişen dünyamızın meydan okumalarına karşı yeni yaklaşımlar üretebilmeleri için İslam hukukunun, Kuran'ın ve sünnetin temel ilkelerinin rehberliğinde geçmişin hükümlerini yeniden değerlendirmelidir.
2. Müslümanlar İslami göç modelini ve İslam'ın evrenselliğini anlamalı ve ev sahibi toplumlarda kalkınmanın motoru haline gelmelidirler. Çünkü Allah'ın tüm topraklara sahip olduğu fikri Müslümanlara, doğdukları yer olsun ya da olmasın tüm ülkelerin Allah'ın ülkesi olduğu inancını vermektedir. Elbette böyle bir aidiyet duygusu, ayrımcılık, ırkçılık veya sosyal dışlanma nedeniyle ev sahibi toplumlarına yabancılaşılmamalarını gerektirmektedir.
3. Müslüman muhacirler yeni toplumlarında hayatlarını yeniden inşa etmek için Allah'ın yardımını dua ile talep etmeli, bunu yaparken de Hz. Musa örneğinde olduğu gibi yardıma muhtaçların yardımına koşarak bu duanın fiili karşılığını yerine getirmelidirler. Tıpkı kendisi yardıma muhtaçken iki kadına yardım eli uzatan Hz. Musa gibi günümüz muhacirleri de yardıma muhtaç psikolojisinden bir an önce kurtulup, yardıma koşma duygusuyla hareket etmelidirler.
4. Müslüman muhacirler İslam dininin en mühim prensiplerinden olan dürüstlük ve istiğna gibi erdemlerden asla taviz vermemelidirler. İlk muhacir sahabeler bu konuda bize en güzel örnekler bırakmışlardır. Muhacirlerden Abdurrahman bin Avf'ın kendisine teklif edilen yardımı almaktansa dürüst bir ticaret başlatmayı tercih etmesi bizim için önemli bir örnektir. Yine Hz. Musa'nın Mısır'da saraydaki konumunu hiç gündeme getirmeksizin Midyan'da beden işçiliğini kabul etmesi ve bunu yaparken bir iffet ve dürüstlük abidesi olduğunu göstermesi de bize öğretiyor ki Müslümanlar böyle başarı örneklerini gösterebilirler, onları kucaklayan devlet de toplum da onlarla gurur duyacaktır. Amerika'da bu başarıyı göstermiş, sıfırdan başladığı halde bugün 2,000 kadar insana iş imkanı sağlayan Müslüman muhacirler vardır.
5. Muhacirler ruhi ve manevi gelişimlerini ihmal etmemelidirler. İnsan sadece bedenden ibaret değildir. Medine'ye hicret eden Sahabe-i Kiram Peygamberimizin mübarek sohbetini kaçırmamak için nöbet tutarlardı ve birbirlerinin maneviyatlarını takviye ederlerdi. Herhalde asimile olmadan entegre olmak hedefinin bir boyutu da budur.

6. Muhacirler kardeşlik ve komşuluk bağlarının takviyesine de özen göstermelidirler. Özellikle de yerli halkla yapılan temaslarda sunilikten uzak, samimi ve doğal bağlar tesis edilmeye çalışılmalıdır. İçinde bulunulan toplumun bir parçası olmak için mahalli bir okulun yardım grubunda görev almak, kasabadaki bir yardım organizasyonu ile irtibata geçerek gönüllü olmak gibi zaten var olan ve farklı bir gündem hissi verme imkanı olmayan faaliyetlere yönelmek gerekir.
7. İnsanın doğup büyüdüğü ülkesinden ayrılması duygusal bir travmaya yol açabilir. Sadece bu duygusal zorluğu aşmak için bile iman kalesinin güçlü tutulması önemlidir. Her türlü güçlüğü aşmaya yeten iman kuvveti, gurbette karşılaşılan zorlukları da aşmaya yeter. Ama bunun için imanı güçlendiren okumalara, sohbetlere, kaynaklara bağlı kalmak gerekir. Hz. Bediüzzaman "Madem her yer misafirhanedir; eğer Misafirhane Sahibinin rahmeti yâr ise, herkes yârdır, her yer yarar. Eğer O yâr değilse, her yer kalbe bârdır (kalbe yükür) ve herkes düşmandır." diyor. Bu da kendilerine iman ve Kur'an hizmetine adanmış olan insanlara bir hayli vazife yüklüyor.

PROF. DR. ZEKİ SARITOPRAK

Zeki Sarıtoprak ABD'de bulunan John Carroll Üniversitesi'nde Teoloji ve Dini Çalışmalar Bölümünün Bediüzzaman Said Nursi İslami Araştırmalar Kürsüsünün direktörüdür. İslam, tasavvuf ve dinlerarası diyalog alanında pek çok yayını olan Prof. Dr. Sarıtoprak aynı zamanda dinler arası diyalog faaliyetlerinde aktivist konuşmacı olarak görev almaktadır.

Göç ve entegrasyon konulardan Hizmet insanlarının sorumlulukları üzerine düşünceler

Prof. Dr. İbrahim Hasgür

Zeki Sarıtoprak Hoca'nın aynı konudaki üç farklı makalenin birleşimi ve sonuna "Hizmet Mensuplarına Düşen Sorumluluklar" bölümünün eklenmesiyle oluşan makalesinden bence önemli olan birkaç bölümü tekrarlamak, sonra da bu konudaki kendi değerlendirmelerimi aktarmak istiyorum.

İslam'da göç için kullanılan terim hicret olmakla beraber yakın anlamda olan gurbet terimi de kullanılır. Hicret ve gurbet arasındaki fark hicretin kalıcı bir yer değiştirmeyi ifade etmesine karşılık gurbetin kalıcı veya geçici yer değiştirmeler için kullanılmasıdır.

Göç ve mültecilik hem vahim insani durumlardır hem de acı çekme ve yardıma ihtiyaç duyma ile ilişkilidir. Mülteci kelimesi Kur'an'da kendi başına geçmez, ancak kendisine zekât düşen zümreler arasında Kur'an 'ibnü's-Sebil' diye bir kategoriden bahseder (bkz. Tevbe Suresi, 60). İbnü's-sebil kelime anlamı olarak gezgin demektir. Kur'an tefsirlerinde, "Bir şehirden geçen yolcular; memleketlerinde malları olsa bile, yolculuklarına devam etmelerine yardımcı olacak hiçbir şeyi olmayanlar" olarak tarif edilmiştir.

Peygamber Efendimiz şöyle vurgulamaktadır: "Muhtaçlara, yoksullara ve düşkünlere kapısını kapatan hiçbir lider yoktur ki, Allah da onun yoksulluğuna, muhtaçlığına ve düşkünlüğüne cennetin kapısını kapatmasın" (Tirmizi, hadis no: 1332). Başka bir deyişle hadis-i şerif, Allah'ın, kapılarını açmayanlara refah, bolluk ve bereket getiren İlahi Rahmetinin kapılarını kapatacağını açıklamaktadır. Bu hadis, göçün her insanın yeryüzündeki yolculuğunun bir parçası olduğuna ve yeryüzündeki hayat devam ettiği müddetçe devam edeceğine işaret etmektedir. Yani göç, kıyamete kadar asla bitmeyecektir. Bu göçler, dini zulümden kaçmak veya İlahi mesajı yaymak için yapılabilir.

Sayın Sarıtoprak göç-hicret konusunda örnekler verdikten sonra entegrasyon, yeni toplumda vazifeler, manevi beslenme ve vatan hasretinde denge konusunda bazı tavsiyelerle makalesini sonlandırmaktadır. Benim de bu makaleye eklemek istediğim düşünceler şunlardır:

Asimilasyon Problemi: Muhacirleri bekleyen sorunlardan birisi karşılaştıkları farklı kimlik, kültür ve inançlar karşısında zamanla özünden uzaklaşma ve kendi değerlerine yabancılaşma problemidir. Özellikle Batı dünyası gibi maddi refahın ileri safhada olduğu, sefahat ve eğlencenin had safhada gerçekleştiği, ahlaki değer yargılarının farklı olduğu ülkelerde muhacirlerin, inanç, ibadet, ahlak ve aile hayatlarını istikamet üzere sürdürmeleri ve korumaları kolay olmayacaktır. Zira zulmün, ayrımcılığın, fakirliğin ve geri kalmışlığın hâkim olduğu coğrafyalardan kalkıp gelen kimselerde oluşabilecek hayranlık duygusu ve değişik kompleksler, taklidi ve onlara benzemeyi beraberinde getirebilir.

Gençlere ve Çocuklara Özel İlgi: Allah Resulü de "Kişi, arkadaşının dini üzeredir. Öyleyse her biriniz bu hususta dikkat etsin ve kiminle dostluk kuracağını iyice araştırsın." (Ebu Davud, Edeb 19 (4833); Tirmizî, Zühd 45 (2378)) buyuruyor. Özellikle yetişme çağındaki çocukların ve gençlerin arkadaş çevresine dikkat edilmesi gerektiği dersini veriyordu. Muhacir ve ensarıyla ashâb-ı kiram, evlatlarını da yakın takibe alıyor ve onları Efendimiz'in huzuruna yönlendiriyorlardı. Resûlullah'ın sohbetinden ayrı düşen ve O'nu ziyarette gevşeklik gösteren çocukları ve gençleri ikaz edip uyarıyorlardı. Ayrıca Efendimiz, çocukları ve gençleri, güreş, ağırlık kaldırma, yüzücülük, binicilik (at ve deve yarışları), atıcılık (okçuluk ve mızrakçılık) ve koşu gibi değişik sportif faaliyetlere yönlendirerek hem onların zihnen ve bedenen gelişmelerini temin etmiş hem de bu etkinliklerle onları toplumdaki zararlı duygu, düşünce ve alışkanlıklardan korumuştur.

Hicret Şuuru Oluşturulması ve Miras Bırakılması: Bir ayet-i kerimede hicret şöyle anlatılır: "İman edip hicret edenler, Allah yolunda cihad edenlerle onlara kucak açıp yardım eden Ensar var ya, işte gerçek müminler bunlardır. Bunlara bir mağfiret, pek değerli bir rızık (nasip) vardır." (Enfal 74) Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) kendisine, "Ya Resûlallah! Bana öyle bir amel tavsiye et ki onunla amel edip istikamet üzerine yürüyeyim." diyen sahabiye, "O zaman senin hicret etmen gerekir. Zira hicrete denk bir ibadet yoktur." (Nesai) buyurmuştu. Bu ve benzeri ayet ve hadislerle Allah ve Resûlü, hicretin beraberinde getirdiği sıkıntıları dillendirip gençleri bu ibadet ve aksiyondan soğutma değil de hicretin Hak katındaki değerini anlatıp bir "Muhacirlik şuuru" oluşturmayı hedeflemiştir. Ayrıca Efendimiz, "Hicret edin ki evlatlarınıza, izzet/şeref/itibar miras bırakasınız." (Muttaki, Kenzül ummal) buyurarak muhacirliğin, büyük bir şeref olduğunun nesillere anlatılması ve bunun nesilden nesile de miras bırakılması gerektiğini özellikle vurgulamıştır.

Entegrasyon Sıkıntısı: Bu sadece Avrupa'nın farklı ülkelerindeki Hizmet insanlarının entegrasyon sıkıntısı değil, aynı zamanda Hareket'in üç katmanının (Daha önce gelen

Hizmet mensupları, onların Avrupa’da doğan çocukları ve yeni gelenler) kendi arasındaki entegrasyon sıkıntısıdır. Bu konunun farklı tecrübelerden öğrenilenlerle daha geniş bir topluluğun entegrasyonu şeklinde düşünülmesi gerekir.

Ahde Vefa: İltica başvurusu ile toplumsal bir sözleşme imzalandığının bilincinde olunmalıdır.

Ekonomik Bağımsızlık: Devlete ve topluma maddi olarak yük olmamayı hedeflemek esas olmalıdır. Toplamların göçmenleri yük olarak gördüğünü ve her ekonomik durgunlukta göçmen karşıtı hareketlerin güç kazandığını unutmamak gerekir. Batı toplumlarında mülteci, her şeyden önce, eğitiminden ve geçmiş başarılarından bağımsız olarak sadece bir mülteci olarak görülür.

Topluma Entegre Olmak: Entegrasyon konusunda her ülkenin ve her bölgenin kendine özel şartları dikkate alınmalıdır. Başka yerlerdeki uygulamalar benim ülkemde bir anlam ifade etmeyebilir.

Göç Sünneti: Siyeri göç ve göçmenlik açısından okumalı ve temel bazı ilkeler elde etmeliyiz. Bu konuda çerçeveyi geniş tutmakta fayda var. Müslümanların Irak, Suriye, Mağrib, Endülüs gibi coğrafyalar üzerinden dünya ile tanışması konusuna çalışmalıyız.

Değerlerle Rehabilitasyon: 'Kendi' değerlerimize ve beslenme kaynaklarımıza küsmeden, bu değerlerle rehabilitasyon yolunu aramalıyız. Kaçış sürecinin yaralarını sararken, kendi değerlerimize olan güven duygumuzu gözden geçirmeli ve göç ettiğimiz ülkeyi de ölçsüz hayranlıktan sıyrılarak tanımaya çalışmalıyız.

Diyalog Eğitimi: Toplmla bağ kurma çabası kuralsız bir iş olarak değil, bir ilim olarak ele alınmalı ve bu konuda eğitimler verilmelidir.

Önde Görünmemek: Gönüllü faaliyetlerin yapıldığı yerlerde, projelerde önde görünmenin bazı kesimleri rahatsız edebileceği hesaba katılmalıdır. Hizmette önde ücrette geride prensibi bu faaliyetlerde de geçerlidir.

Diyalog Hizmetleri: Diyalog, ilk dönemlerden beri Hizmet’in ana faaliyetlerinden biri olagelmıştır. Hizmet’in diyalog ve hoşgörü söylemini hayata geçirecek gönüllüler, bulundukları ülkelerdeki her düşünce ve inançtan kişilere yaptıkları ziyaretler, karşılıklı saygı ve diyalogu esas alan çok sayıda program ve yayın ile tarihe geçen muazzam bir gayret ortaya koydular.

Gurbetçiler: Türkiye'den işçi alımlarıyla Avrupa'ya göç etmiş olan gurbetçiler ve farklı zamanlarda iltica etmiş kişilerle yani oralı kalamayan, buralı olamayan nesillerle

iletiřim kurmak ve entegrasyon, çocuk yetiřtirme ve diğerkonulardaki tecrübelerinden, tecrübesizliklerinden faydalanmak da önemli görevlerdendir.

Müslümanlarla Diyalog: Milyonlarca Müslüman mülteci var ve Hizmet'in bu insanlarla ilgili de, her göçmen grubunun hususiyetleri gözetilerek, hem asimile olmamaları hem de entegre olmaları adına, uzun soluklu bir plan geliştirmesi gerekiyor. Sadece farklı dini inanç gruplarıyla diyalog değil aynı zamanda kendi dindaşlarımızla yapılacak diyalog hizmetleri de bu bağlamda önem arz etmektedir. Müslümanlarla diyalog hizmeti, başlangıcı itibarıyla Türkiye'deki iktidarın emrindeki bazı din adamlarının Hizmet'e yönelik "fırak-ı dâlle" iftirasıyla Hizmet'i diğerk Müslümanlar nazarında sapkın bir hareket olarak gösterme girişimine karşı bir cevap hüviyetinde başladı. Hizmet insanları, inançlar arası diyalog yanında diğerk Müslüman kardeşleriyle de diyalog içinde olmaları gerektiğinin şuuruyla bu nevi diyalogda da hayli mesafe almaya başladılar. Kur'ani kardeşlik hukukunun bir gereğiki olan bu faaliyetler hem artmalı hem de her yerde sürdürülmelidir.

Afrikalı Göçmenlerle Diyalog: Afrikalı göçmenler, Müslüman olsun veya olmasın, bir Afrikalılık bilincine sahip. Batı'dan nefret ettiğiki halde Batı'ya göç eden ve bambaşka bir hayat tarzı olan bu insanlarla nasıl ilişkiler geliştirecek ve onların göç tecrübelerinin İslami çizgide kalmasını nasıl sağlayacağız? Bu, bambaşka ve devasa bir çalışmanın konusu olabilir ancak şimdiden planlamalar yapmalıyız.

Ayrıca Hizmet hareketinin göç, iltica, entegrasyon konularında neleri, nasıl yapabileceğiki hakkındaki görüşlerim:

Göçmen ve mültecilerin dil öğrenmelerini sağlamak: Dil, entegrasyon için önemli bir faktördür. Hizmet hareketi, göçmenlerin ve mültecilerin yerel dilde iletişim kurabilmeleri için dil kursu vermelidir. Bu, onların iş bulma ve sonuçlarıyla daha iyi entegre olmalarına yardımcı olabilir.

Barınma ve gıda sağlamak: Göçmenler ve mülteciler, çevresinde barınma ve gıda konusunda sorunlar yaşarlar. Hizmet hareketi, onlara barınma sağlayarak, güvenli bir çatı altında yaşamalarını sağlayabilir. Aynı zamanda gıda yardımı da sağlayarak, onların beslenme ihtiyaçlarını karşılayabilir.

Eğitim sağlamak: Göçmen ve mültecilere Hizmet hareketi olarak eğitim imkanı verebilirsiniz. Bu, onların topluluğiki daha iyi entegre olmalarına ve sonra da iş bulma şanslarının artmasına yardımcı olabilir.

Mesleki eğitim: Göçmen ve mültecilerin iş bulma şanslarını artırmak için mesleki eğitim verilebilir. Bunun sonucunda Hizmet hareketi, onların iş bulmaları ya da geliştirmeleri için destek olabilir.

Uzmanlaşma: Diyalog ve farklılıkların bir arada yaşayabilmesi konularını bağımsız bir ilim haline getirmek, göç olgusuyla birlikte bu konularda eğitim programları, yüksek lisans ve doktora çalışmaları yapılmasını teşvik etmek ve desteklemek, uzmanlar yetiştirmek düşünülebilir.

Siyer Çalışmaları: Yukarıda da değinildiği üzere göç sünneti konusunda derinlemesine çalışmalar yapılmalıdır. Örneğin Medine Sözleşmesi'nde sözleşmeye taraf olan herkesin bir ümmet olarak kabul edildiğinin ve farklı inanç topluluklarıyla bir arada yaşamının tek yolunun Müslüman-Zimmî ayırımına dayanmadığının bilinmesi dahi bazı önyargıları yıkacaktır.

Psikolojik destek sağlamak: Göçmen ve mülteciler, yaşadıkları travmalar nedeniyle psikolojik destek ihtiyaçları duyabilirler. Hizmet hareketi, onların psikolojik destek sağlayarak, yaşadıkları travmaları atlatmalarına yardımcı olabilir.

Hukuki destek: Türkiye'de davası devam eden arkadaşlara avukat veya hukuki danışmanlık hizmeti verilebileceği gibi, iltica aşamasındaki arkadaşlara hukuki destek ve AİHM'de davası görülenlere de maddi ve manevi destek sağlanabilir.

PROF. DR. İBRAHİM HASGÜR

Prof. Dr. İbrahim Hasgür avukatlık, öğretim görevliliği, rektörlük ve milletvekilliği yaptı. İşletme ve Kamu Hukuku alanlarında çift doktoralı olan Prof. Dr. Hasgür, Azerbaycan Qafqaz Üniversitesi İktisadi ve İdari İlimler Fakültesi Dekanı, Uluslararası Türkmen – Türk Üniversitesi Kurucu Rektörü ve Kırgızistan Uluslararası Atatürk – Alatau Üniversitesi Rektörü olarak görev yaptı. Basılmış sekiz kitabının yanı sıra çok sayıda makale, bildiri ve araştırması ulusal ve uluslararası yayınlarda yer almıştır.

Göç, göçmen, birinci ve ikinci nesil, kimlik inşası ve eğitim

Prof. Dr. Zeynep Işık-Ercan

Göçün etkilerinin kimlik gelişimi üzerinde görülmesini ve eğitim ile bu sürecin etkileşimini tartışmak için, önce göçün etkileri ve göç sonrası yaşam açısından birinci jenerasyon (göç eden aile ve ebeveynler) ve ikinci jenerasyonu (ortaokul ve daha küçük yaşlarda olan veya yeni ülkede doğan çocuklar) farklı değerlendirmeliyiz. İlk jenerasyon üzerinde normatif gelişme ve yeni bir kimlik inşası sağlamak mümkün olmadığı için (kalplerinde Müslümanlık şuuru ile büyümüş, camide bulunmuş ve ezan sesi dinlemiş, Müslüman kimliğini doğal olarak kabullenmiş ve göç ettiği ülkede, karşılaştıracığı kültürel ve dini referanslara sahip birey), ilk jenerasyonun geçirdiği evreler daha statik ve basamaksal olabilir. Örneğin, ilk göç edildiğinde olumlu veya olumsuz tepkisel karşılaştırmalar ile sürekli ölçülen ve tekrar değerlendirilen iki kültürel duruş noktası ilk göçmen ebeveynler için çok açıktır. Bu yüzden yetişkinlerin eğitiminde ikinci fitrat oluşturmaktan bahsedilse de, bir çok kişi için değişim genellikle yüzeyseldir ve kişiler özellikle duygusal içerikli hayat tecrübelerinde kendi kimlik kodlarına çok çabuk dönüş yaparlar.

İkinci jenerasyon gençler için ise herhangi bir karşılaştırma yapmak mümkün olmadığı için, mihenk taşı olarak - kadim ve arzulanan örnek medeniyeti temsil etmese bile - herhangi bir vatan kültürü ögesinden yoksun, yetişilen toplumu kritik etmeden, doğal olarak kabullenme ve sevmek bu jenerasyon için sık rastlanacak bir deneyimdir. Buna göre, ikinci jenerasyon çocuklar için entegrasyon metotları ve stratejilerinden söz etmek bu neslin ihtiyacını karşılamaktan çok uzak bir yaklaşım olabilir.

Bu şekilde bakıldığında göçmen aileler için aile etkileşimi sürecinde birkaç potansiyel rotadan söz edilebilir.

1. Kadim mirasın tam anlamıyla ulaşamadığı, sadece izlerinin kaldığı 150 yıllık geçmişini olan modernite ile yoğrulmuş, pörsümüş vatan (*home country*) kültürünü yeni ülkeye (*host country*) taşımaya çalışmak. Bu yaklaşım genel olarak birinci jenerasyonda, özellikle kültür kaybı endişesi ve tepkisel bir duruşla gelişir. Gelişimsel olarak lise çağında yaşanan aile ve gençlik kültürel çatışmaları bunun sonucu olabilir

2. Birinci jenerasyon göçmenler için vatan kültürünün 1. maddedeki eksikliklerinden ötürü yeni ülkeye uyumsuzluğu gözlemlendiği süreçte vatan kültürünü tamamen reddetmek ve kimlik oluşturmada yeni kültürün popüler ve gözüken öğelerini (kıyafet, müzik, spor, konuşma şekli, davranış biçimleri, metropolde veya suburban (sosyoekonomik ayrımcılıkla kurulan zengin banliyölerde) bireysel hayat stili, yüz hareketleri, vücut dili, günlük jargon ve sansasyonel yayınlar, popüler gündem ve aktivite tercihlerini) gözüken kimlik olarak kabullenmek. Bu rotada seyredilen iki farklı ara yoldan söz edebiliriz. Birincisinde, zaman içerisinde eğitim ile yeni ülkenin entelektüel kültür öğeleri sayılabilecek sanat düşüncesi, ilim aşkı ve düşüncesi, çalışma etiği, eleştirel yayınlar, ve politik aktivizm ile toplumun eğitilmiş ve üretken bir ferdi olma yönelimlerini edinen ikinci jenerasyon göçmen gençler, popüler kültürün etkisinden bir ölçüde kurtulabilir, ama kadim miras ile bu entelektüel kültür öğelerinin bağları hiç kurulmamış ve anlaşılamamıştır. İkinci ara yolda ise ikinci nesil entelektüel kültür öğeleri ile tanışmadan popüler kültür seviyesinde ve bir arkadaş çevresinde yaşamını idame ettirebilir. Bu noktada, motivasyon eksikliği, akademik başarısızlık, oyun bağımlılığı, görsel izleme bağımlılığı, çalışma etiği problemleri ikinci nesil için söz konusu olabilir.

Bu iki rotanın sonuçlarından anlaşıldığı üzere, ikinci jenerasyon göçmen çocuklarının sağlıklı kimlik gelişimi için entegrasyon değil, yeni üretilen hibrit bir fidan olarak büyümek ve kök salmak kavramı üzerinde durmak alternatif bir yol sağlıyor bize...

Bu kök salma, iki türlü olmalı:

A) Kökleri derine inebilecek bir ağaç, kadimden gelen fakat vatandan alınamamış olan 1) Kuran, 2) Sünnet, 3) Evrensel kültür ve medeniyet ve 4) İnsan kaynaklı manevi mirası ve maddi mirası yeni olarak edinebilmek,

B) Meyveleriyle ve meyvelerinin çekirdekleriyle aynı şekilde değil artırarak bir sonraki nesle taşıyabilmek. Bu manevi mirası Kuran'da birçok ayette geçen (Araf, 128; Meryem, 6; Meryem, 40; Enbiya, 105; Neml, 16; Kasas, 5) ve Hz. Adem'den günümüze gelen peygamberler ile maksimum seviyede temsil edilen bireysel olarak kâmil insan, toplumsal olarak da kâmil kültür ve medeniyet olarak anlamalıyız. Maddi mirası ise finansal, bilimsel, yönetsel, teknolojik ve toplumsal gelişime yönelik üretim ve kalkınma olarak anlayabiliriz. Bu yaklaşımla meseleye bakınca, üçüncü bir rota mümkün gözüküyor.

3. Göç nesilleri için yeni bir zihin çerçevesi, üçüncü yer (Third space) oluşturmak: Çatışmacılık, asimilasyon ya da entegrasyon düşüncesinin ötesine geçen,

Transnationalism (ulusçuluk ötesi) yaklaşımı, Hybridity teorisi, ve Homi Bhabha gibi düşünürlerin öne sürdüğü üçüncü yer (Third Space) ve benzer kavramlar. Üçüncü yer, ikinci jenerasyonun yeni bir kimlik inşası oluşturmak için bilinçli ve planlı bir şekilde yetiştirildiği bir düzlem. Üçüncü yeri boş bir ev olarak düşünürsek, evin açılması ve kurulması adres tespiti ve kira sözleşmesinin ötesinde, kiracının evi döşeyebilmek için getirdiği dekorasyon zevki, renk anlayışı, dizayn tercihleri ve uyumu, eşyaları, eşyaların arasındaki ilişkiler, ve evin kullanımına göre organize edilmesi gibi bilgileri kritiktir. Bu benzetme ile üçüncü yer, vatan kültürünün bazı öğelerinin aynıyla almadan geliştirilmesi, yeni ülke kültürünün bazı öğelerinin de aynıyla uygulamadan geliştirilmesi ve kadim medeniyet ve miras anlayışı ile yoğrularak yeni terkiplere, sentezlere ulaşılması demektir. Üçüncü yeri bazı düşünürler bir aktivite ve dert, çaba yeri olarak görseler de, bu cevap metninde üçüncü yeri, yazarın (Işık-Ercan, 2014) teorik yaklaşımı ile pozitif kimlik oluşturma ortamı (coğrafi yerin ötesinde kontext, ortam, düzlem) olarak nitelendirebiliriz. Bu modele göre ikinci jenerasyon çocuklar ailelerinin desteğiyle kimlik inşasında üçüncü yeri su şekilde oluşturuyorlar:

- a. Drawing from multiple discourses (Birçok global kaynaktan beslenebilmek)
- b. Navigating geo-cultural spaces (Değişik coğrafyalarda ve kültürlerle yaşadıkları için kimliklerinin daima farkında olarak bilinci uyum ve değişim gösterebilmek)
- c. Becoming agents of negotiation (Çocuk ve ailelerin kimliklerini inşada bilinçli tercihler yaparak etken davranabilmesi)
- d. Mediating conflicts (Birinci ve ikinci jenerasyon arasındaki farkları azaltma gayreti)
- e. Regenerating traditions (Gelenekleri yeniden üretmek)

İkinci nesil göçmen çocukları için ütöpik gözükebilecek fakat bir hibrit fidan olarak şimdiden ortaya çıkmaya başlayan ve kadim mirasın artarak devam edebileceği üçüncü yerin başarıyla oluşturulmasının uygulamada bazı göstergeleri şunlar olabilir:

1. Yeni ülke dili ile aynı dönemde paralel olarak vatan dilinin korunması değil, vatan dilinin ikinci bir dil olarak görülüp akademik şekilde öğretilmesi. İslam medeniyet telakkisini anlayabilecek kapsamlı bir zihin yapısına sahip olacak çocuklar ve gençler için Arapça, Farsça ve Türkçe dillerinden birinin akademik

seviyede öğrenilmesini teşvik etmek ve bunun için gerekli kurumların ve yöntemlerin desteklenmesi

2. İkinci jenerasyonun hayırda ileriye gitme, kültürel çeşitliliği benimseme, maddi ve manevi gelişim, rehberler ve kaynaklar eşliğinde tanıştıkları kadim mirası aktarma gayesi, ve kullukta en güzeli yakalama motivasyonu ile orijinal projeler üretecek aktif zihinlere sahip olarak yetiştirilmesi, "Hel min Mezid" (Daha yok mu?) düşüncesinin evde okulda ve çevrede günlük olarak zihinlere işlenmesi
3. Popüler kültür öğelerinin ve sosyal Darwinizm'in günlük hayatta yoğun gözlemlendiği yeni ülkede kültüre eleştirel bakma yeteneğinin kazandırılması sonucu özellikle kapitalizm, eşitsizlik, ırkçılık, sınıf farkı, adaletsizlik gibi problemler için küçük yaştan itibaren dert edinmenin sağlanması. Bu yönde 2. maddede anlatılan birikimi yeni ülkeye olan sempatiyi, sivil sorumluluk ve aktif vatandaşlık motivasyonu ile birleştirip, yeni ülkenin sosyal yapısını ve insan kaynakları (human capital) destekleyip güçlendirmeyi ve ülke çapı ve global manada insanların sağlık ve huzurunu (well-being) hedefleyen kampanyalar, sosyal platformlar ve hareketleri teşvik ve planlama
4. 3. Maddede belirtilen toplumsal problemlerle ilgilenmek için farklı düşünce, prensiplerin ve kavramların net olarak aile ve çevrede bilinçli ve planlı olarak dile getirilmesi. Örneğin: Tüketmek yerine üretmek, yeni yerine çevreyi korumak için ikinci el, almak yerine vermek gibi kavramları hayata geçirebilmek için ikinci nesil çocukların beyin bağlantılarının olduğu ve günlük hareketlerin ve aktivitelerin oturduğu küçük yaşlarda gönüllülük, NGO, non-profit ve kasaba, şehir çapındaki yerel derneklerle irtibatın kurulması ve ortak organizasyonlar yürütme.

Referanslar

1. Bhabha, H. (1994). *The location of culture*. Routledge.
2. Lee, Y. & Park, K. (2008). Negotiating hybridity: Transnational reconstruction of migrant subjectivity in Koreatown, Los Angeles. *Journal of Cultural Geography*, 25, 245-262. 10.1080/08873630802433822.

3. Micallef, R. (2004). Turkish Americans: Performing identities in a transnational setting. *Journal of Muslim Minority Affairs*, 24, 233-241.
10.1080/1360200042000296636.
4. Rutherford, J. (1990). "The Third Space: Interview with Homi Bhabha." In *Identity: Community, Culture, Difference*, edited by Jonathan Rutherford, Lawrence and Wishart, 1990, pp. 207-221
5. Isik-Ercan, Z. (2014). Third spaces: Turkish immigrants at the intersection of schooling, identity, and culture. *Diaspora, Indigenous and Minority Education*, 8(3), 127-144.

PROF. DR. ZEYNEP IŞIK-ERCAN

Prof. Dr. Zeynep Işık-Ercan Rowan Üniversitesi'nde Erken Çocukluk Eğitimi Profesörü ve Eğitim Koleji'nin departman başkanıdır. Rowan Üniversitesi bünyesindeki Erken Çocukluk Liderlik Enstitüsü'nün direktörlerinden biri olan Işık-Ercan aynı zamanda ABD Erken Çocukluk Öğretmen Eğitimcileri Milli Birliği'nin başkanlığına seçilmiştir.

Geçmiş hicretlerle günümüz iltica göçlerinin farkı

Dr. Ruslan Yusupov

Muhterem Zeki Sarıtoprak hocamın göç ve muhacirlik üzerine yazdığı makalesi günümüz açısından çok sıcak bir konuyu işlemektedir. Bu konu İslam aleminin şu andaki perişan durumunu da gözler önüne sermektedir. Şu anda Ukrayna savaşını istisna edersek dünyada olan mülteci sayısının çoğunluğunun Müslümanlardan oluştuğunu hemen görmüş oluruz. 20. asrın tarihine bakarsak Müslüman ve mülteci kimliklerin örtüşmesi ilk önce Filistinlilerde gerçekleşti. Onlardan sonra ise Rusya'dan Türkiye'ye kaçmış olan Tatar muhacirleri, daha sonra da Rohingya halkı ve Yemenli mülteciler geliyor. 21. asırda da Müslüman kimliğini taşıyan mültecilerin sayısı artmaya devam ediyor. Bunların içinde ilk önce Darfurlu Sudan Müslümanları, sonra Suriye halkı mültecileri geliyor. Hizmet Hareketi mensupları olarak bizlerin şu anda tecrübe etmekte olduğu mülteci krizini dünyada birçok Müslüman topluluğu senelerce ve kuşak kuşak yaşamıştır ve yaşamaya da devam ediyor. Böyle bir realite ile karşı karşıya bulunan Hizmet insanlarının göç olgusunu nasıl değerlendirmeleri gerektiği konusunda Muhterem Sarıtoprak hocamızın kaleme aldığı yazısı çok önemlidir. Makalesini okuduktan sonra idrake yansıyan birkaç tane fikrimi paylaşmak istiyorum.

Hocamız makalesinde ilk önce Kur'an-ı Kerim'deki ayetlerden başlayarak İslam tarihine ait olan örnekleri serd ediyor, sonra Orta Çağ İslam Hukukunun hicret ve muhacir konusunu çok detaylı bir şekilde işlediğine parmak basıyor, onlardan sonra da günümüze gelip birkaç tavsiyede bulunuyor. Mesela, birinci tavsiyesinde Orta Çağ İslam hukukçularının geliştirdiği teori ve kavramların günümüz mülteci krizinin sorunlarına yeterli cevapları veremediğini söylüyor.

Şahsi kanaatimce bu çok önemli bir tespittir. İlk önce, şu anki zamanımızın nasıl bir hüküm, kaide ve vizyona muhtaç olduğunu daha iyi anlamak için Orta Çağ zamanından nasıl bir farklılık söz konusu olduğunu iyi tespit etmemizde fayda var. Bunun en açık örneği ise hocamızın metninde kullandığı söylemde buluyoruz. Bu söylem içinde Orta Çağ alimleri göç ve mülteci hukuku üzerine konuşurken bugünkü zamanımızda bir mülteci krizinden bahsediyoruz. Bunun en büyük sebeplerinden bir tanesini de kendi açımdan şu andaki iktidarların orta çağ iktidarlarından çok farklı olmasında buluyorum. Klasik devir ve orta çağ vakitlerinde büyük imparatorluklar zamanında sınırlar çok genişti, halkın çoğu köylüydü, iktidar ile insanlar arasındaki

ilişki çoğu zaman vergi ödemekten öte geçmiyordu. Bu açıdan bakarsak, Kur'an-ı Kerim'in göçü gerektiren zulüm ve baskı şartları belki de birçok köylü olan halk için sıra dışıydı ve teoriden öteye de geçmiyordu. Yani hicret ve muhacir kavramları insanlar tarafından biliniyordu fakat göç olayı hepsinin başvurduğu bir durum değildi, zira savaşlar lokal idi ve baskın olayı da padişahın uzak olmasından dolayı o kadar yaygın değildi.

Modern devlet ve iktidar çağımızın bu tarih misafirlerinden en büyük farklı zulmün, zayıflığın ve acizliğin çok farklı boyutlarda gelişmiş olmasıdır. Krizin ana sebeplerinden bir tanesi de bu olsa gerek. Yani orta çağ hukukçuları göçü sıkıntılı fakat olasılığı ihtimal olan yolculuk olarak görmüşler, şu anki zamanda ise göç ve mültecilik artık normalleşmiş bir zaruret haline gelmiştir. Bunu Hizmet Hareketinin tarihinde --- ki eğer böyle bir tarih varsa bunun yazılması lazım --- görebiliriz.

Hizmet Hareketinin birçok mensubu doksanlı yıllarda ve krize kadar diğer ülkelere giderken uçaklara biner ve niyetlerini tazelerken kendi hicret yolculuklarını dini bir vecibe olarak görürlerdi. Yani onlar için bu, tabiri caizse, bir farz-ı kifaye ibadeti olarak algılanıyordu: isterlerse ya da izin verilirse memleketlerine gidebilirlerdi, yollar açıktı, risk, yolda çıkabilecek bir arızadan ibaretti. Ne var ki bu ibadet olarak görülen, bir parça kurumsallaşmış olan ve içinde gurbet içeren fakat bir o kadar da onur ve gurur veren bir ibadet şekli bu zamanda onuru kıran zarurete ve toplumsal krize dönüştü: yol tekleşti, gidilecek yer belirsiz oldu, uçak vasıtası ise nehir geçmesine dönüştü, sınırda bekleme vakti dakikalardan aylara uzadı, hicret niyetleri ise ya serbest kalmanın ya da canlı kalmanın tek yakarışı oldu, risk çoğaldı, hicret sığınmaya dönüştü. Tabiri caizse önceki vakitte kişisel bir seçim olan başka bir devlete hicret, şu anki zamanımızda kendi memleketimizden toplumsal bir kaçışa dönüştü. Muhterem Sarıtoprak hocamızın dediği gibi, bu zamanın göç ve mülteci krizini çözmek istiyorsak, İslami arşivimizi açıp bu noktadan bakmamız ve fikir üretmemiz lazım.

Mesela, hocam makalesinde İslam tarihinde ilk yıllarında gerçekleşen 3 hicret yolculuğundan bahseder. Bunların ilki Taif şehrine gidilmiş bir hicretti ve o hicret saldırmaya yakalamakla neticelendi. Taif şehrinin böyle bir tutumu Efendimizin yüzünün kanamasıyla ve Cibrail'in gelip kendisinden beddua isteğinde bulunmasına sebep oldu. İkinci göç Habeşistan'a olan göçtü ve oradaki en önemli faktör göç edenlerin Müslüman, misafirperverlik sağlayanların ise Hristiyan olmalarıydı. Üçüncü göç ise Efendimizin meşhur Mekke'den Medine'ye gidişi idi. O hicretin önemi o kadar büyük ki hicri takvimin başlangıcına sebep oldu.

Klasik hukukta ve orta çağ İslami hukukunda genel itibariyle referans olarak alınan ve birçok hükümlere neden olan hicret bu hicrettir. Müslümanlar olarak bizler de tarihimize ve Efendimize saygımızdan dolayı birçok önemli hadiselerle yol açan bu Mekke Medine hicretini öğreniyor, öğretiyor ve hicretin olması gereken bir formu olarak kabul ediyoruz. Belki de bu tarihimizde gidip orada referans aramanın alışlagelmiş bir metodudur. Fakat perspektifimizi değiştirsek ve bu zamanki şartlardan tarihimize baksak farklı bir dinamik ortaya çıkar diye düşünüyorum, zira modern devletleri bu zamanda o kadar da misafirperver gözüküyor.

Modern dünya iktidarı sınırlarını polis gücüyle kontrol etmekte, pasaport alma şartlarını güçlendirmekte, güvenlik düşüncelerini baz almakta, İslamofobiye standart olarak almakta, mülteciyi ötekileştirip dışlamakta, ve genel itibariyle de kendi vatandaşlarından dahi şüphelenmektedir. Bu durum tarihimizden en çok bildiğimiz Medine hicret seferini ne yazık ki arkaya atıyor ve olağanüstü tarihsel bir vaka olarak geçmişe kapatıyor. Elimizde ise daha çok hep marjinal olarak saydığımız Taif hicretini model olarak gözümüze vurduruyor. Sanırım Muhterem Sarıtoprak Hocamızın ilk tavsiyesinde vurguladığı ortaçağ hukukçularının ve şu anda bulunduğumuz durum arasındaki büyük uçurum değilse de en azından bariz bir farklılığı tespit etmiş oluyoruz. Şahsi kanaatim bu açığı doldurmamızın bir yolu geniş ve zengin İslam tarihine yeni bir arayışla girmemizdir. Mesela, fitne yıllarında Efendimizin torunu olan Hazreti Hüseyin'in önce Mekke'ye sonra ise kimseye söylemeden sessizce Kufe'ye gidişi Medine hicretini örneklemiş olsa da hicretten çok farklı gözüküyor.

Biz bunu mülteci sığınması olarak görebilir miyiz? Görebilsek de o zamanki bütün dinamikleri ve bize bakan yönü ile nasıl bir örnek teşkil ettiğini bütün ayrıntılarıyla ne kadar biliyoruz? Evet, hocamın da referans olarak kullandığı Bediüzzaman Hazretlerinin bir sözü var: "Bu dünya bir misafirhanedir." Başka bir yerde ise Bediüzzaman Hazretleri "Söylediğin her şey doğru olmalı fakat her yerde her doğru söylenmez" diyor. Bu sözün arkasındaki mantığı misafirhane söylemine uygularsak ortaya şöyle bir durum çıkıyor: "Bu yeryüzünde her yer misafirhanedir fakat her yer misafirperver değildir." Bu bizi üzerimizden soğuk sular akıtabilecek bir realite ile karşı karşıya bırakıyor. Bu konuda Sarıtoprak Hocamızın dediği gibi üzerimize bir hayli vazife düşüyor.

Tarihimizdeki örnekler bu önemli konunun bir yanı olsa diğer yanı ise kullandığımız tabirlerdir. Mülteci kategorisini kullanırken acaba içine nasıl bir mana yüklüyoruz ve o mana yüklerken de karşımıza imaj olarak hangi kimlik çıkıyor? Aramızda mülteci ya da muhacir kimliğine sahip olan insanlara bakarsak hemen görürüz ki 2 yaşında olan çocuktan tutup 50 hatta 60 yaşında olan insanlar var. Demek ki, bela ve musibet

insanların yaşı ve cinsiyeti arasında çok ayırım yapmazken, mülteci ve gurbet tecrübesi bu başka kimliklere iç içedir ve davranışlarımız da onlara göre şekillenir. Hocamızın son noktasında değindiği sıkıntının ve travmanın oluşumu bu değişik kimliklerin kesişmesini de oluyorsa ihtiyaçlarımız da ona göre şekil alır. Muhterem Sarıtoprak hocamızın makalesini okurken aklımda hep “Acaba muhacirlerden bahsederken kimi düşünüyor” diye sorum vardı. Evet, 10 yaşındaki kız çocuk mülteci tecrübesi, 40 yaşındaki olan bir erkek mülteci tecrübesinden farklı olacaktır. Bir anne mülteci tecrübesi bir şeker hastası olan dede mülteci tecrübesinden farklı olacaktır.

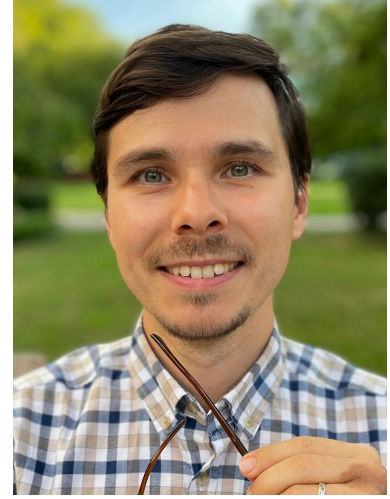
Değişik kuruluşlarda çalışan ve bu harekete mensup olan bizler şayet bu değişik kategorilere ait olan insanların üzerinden hepsi mültecidir diyerek tek sepete koyarsak bu hem realiteyi tam olarak açıklamaz hem de İslam dininin ruhuna aykırı olur, zira dinimizin evrenselliği onun ilk önce spesifik olmasından kaynaklanıyor. Mesela, namaz, oruç, zekat, ve hac ibadetlerini maddi duruma göre, cinsiyete göre, ve değişik şartlara göre incelerken bu ibadetler aynı kalmasına rağmen farklı farklı şekiller alır. Mülteci krizine ciddi cevap vermek istiyorsak bu krize yakalamış insanların yaş ve cinsiyet farklılıklarını dikkate alarak ona göre çözüm üretmek zorundayız. Bu, meseleyi evrenselliğin misali olan yardımlaşma, iffet ve dürüstlük tavsiyelerinden çok daha öte olan spesifik stratejiler üzerine fikir üretmemizi gerektiriyor. Medyanın son derece gelişmiş olduğu bir çağda yaşıyoruz. Eskiden değişik ülkelerde yaptığımız diyalog faaliyetlerinin stratejilerini birbirimizle paylaşıırken şu anda aynı şekilde çözüm stratejilerini ve tecrübelerini paylaşmamız lazım.

Mesela, sohbetlerimizi ilk önce Hoca efendinin notlarıyla ya da videosuyla başlayıp ondan sonra gündeme geçiyorduk. Acaba içinden geçmekte olduğumuz mülteci krizinde üçüncü bir kalem olarak çözüm stratejileri paylaşmayı koyabilir miyiz? Yani her sohbetimizde önce kitaptan bir şeyler okuyup sonra bir yerde güzel tecrübelerle neticelenen bir çocuk mülteci ya da kadın mülteci hikayesini anlatıp ondan sonra gündemlere geçsek neyi kaybetmiş oluruz? Sanırım kriz içinde ve gurbette olan insanların bir araya gelirken ilk önce duymak istedikleri pratik hayattan olan ümit verici misallerdir. Bizler, tabiri caizse, örnekleri kendinden olan bir hareket değil miyiz? Krizden önceki vakitlerde nasıl ki başarılı olan muhacir abilerimizden ve ablalarımızdan bahsedip onlar hakkında kitap yazmışsak ve program yapmışsak, şu anda tabiri caizse başarılı olan mülteci çocuk, kız, abla, nine örneklerine muhtacız. TV kanallarımız ve gazetelerimiz kalmadı, fakat YouTube kanallarımız, web sitelerimiz, dergilerimiz hâlâ var! Onların sayfalarında izni verilen ve uygun olan bir çerçevede bu örneklerden bahsedebilir miyiz? Bu farklı bir kültürde yaşamak zarureti duyan mülteci ve muhacir insanların aidiyet duygusunun geliştirmesi için bir yön verir ve

Sarıtoprak Hocamızın vurguladığı asimilasyon olmadan entegre olmak amacının içini de doldurmuş oluruz.

DR. RUSLAN YUSUPOV

Dr. Ruslan Yusupov Harvard Üniversitesi Uluslararası ve Bölge Araştırmaları Akademisinde araştırmacıdır. Eğitimi itibarıyla sosyo-kültürel antropolojist olan Yusupov Çin ve Müslüman Dünyası üzerine çalışmalarını yürütüyor. Dr. Yusupov Harvard'da çalışmalarında Çinli Müslümanlar cemaatinin günümüz Çin'inde kendilerine nasıl bir yer düşündüklerini araştıran bir kitap üzerinde çalışmaktadır.

GÖÇ DİVANI – PROGRAM

30 Nisan 2023 - Pazar

AÇILIŞ OTURUMU - 15.00-15.30

Oturum Başkanı Ertuğrul İncekul:	Hoşgeldiniz Konuşması
Oturum Yöneticisi Faruk Mercan:	Program Akışı ve Müzakere Kuralları Duyurusu
Divan Açılış Konuşması:	Dr. Züleyha Mary Fikret
Rakamlarla ve Farklı Boyutlarla Göç	Ahmet Deniz
Göç Anketi Sonuçları Sunumu	Emine Eser

MAKALE SUNUM OTURUMU - 15.30-16.30

Oturum Başkanı: Faruk Mercan

- Prof. Dr. Zeki Sarıtoprak: "Küresel Göç ve Nüfus Hareketleri Olgusu Karşısında Genelde Bütün İslami Camiaların, Özelde Hizmet Mensuplarının Sorumlulukları"
- Prof. Dr. Zeynep Işık-Ercan: "Göç, göçmen, birinci ve ikinci nesil, kimlik inşası ve eğitim"
- Dr. Ruslan Yusupov: "Geçmiş hicretlerle günümüz iltica göçlerinin farkı"
- Prof. Dr. İbrahim Hasgür: "Göç ve entegrasyon konulardan Hizmet insanlarının sorumlulukları üzerine düşünceler"

KAHVE ARASI – BREAKOUT ROOMS - 16.30-16.45

MÜZAKERE OTURUMU - 16.45-18.10

Oturum Başkanı: Faruk Mercan

- Müzakere Heyeti Soru ve Yorumlar
- Katılımcılardan Soru ve Yorumlar

KAHVE ARASI – KAHOOT - 18.10-18.30

KAPANIŞ VE DEĞERLENDİRME OTURUMU - 18.30-19.00

Oturum Başkanı: Ertuğrul İncekul

- Yunus Elmas – Göç Divanı Kapanış Bildirisinin Okunması
- Bildirinin Oylanması
- Kerim Balcı ve Melike Gülen – Teşekkür ve Duyurular